

EEN PIJPENSTORT GEVONDEN IN DE MEELSTRAAT TE ROESELARE

door Jozef Goderis

Vondstomstandigheden

In het voorjaar van 1979 werd een pijpenstort aangetroffen, nabij de bouwgrond van de familie Flipts in de Meelstraat 4, te Roeselare. Op zichzelf geen recent nieuws meer om in de lokale pers op te nemen. Doch de meeste pijpenvondsten blijken vervaardigd te zijn door een van de pijpenmakers Muylle te Roeselare. Deze vondsten kunnen dan mogelijk fungeren als gidsfossielen, te meer dat gelijkaardige pijpfragmenten werden aangetroffen buiten Roeselare, o.m. bij baggerwerken aan de Leie te Deinze in het najaar van 1974 en bij een noodopgraving (1977-1979) op de site van het voormalig Tempelhof te Gent. Deze vondsten van Roeselare kunnen dan wellicht bijdragen voor de determinatie van Roeselaarse pijpen buiten onze regio. De verspreiding van dit materiaal uit de tweede helft van de 19e eeuw lijkt dan ook niet gering te zijn.

Situeringsplan van de pijpenvondsten uit de verzameling Flipts te Roeselare

Herkomst van de pijpenstort

Naast het perceel, eigendom van de familie Flipts (kadasternummer 1289), werden omstreeks 1979-80 verkavelings- en rioleringswerken uitgevoerd in de Meelstraat. De pijpjes werden gevonden in vroegere tuinbouwgrond en we kunnen aannemen dat ze zich reeds honderd jaar in de bodem op die plaats bevonden. Ze werden aangetroffen samen met paardenbeende-

ren en potscherven in de bocht van de Meelstraat. Pijpjes, patacons, oventesten bevonden zich dus niet meer op de oorspronkelijke plaats en werden vermoedelijk voor 1859 (datum van de koopakte van de bouwgrond Flipts) als ovenafval uit de binnenstad afgevoerd, buiten het bewoningsareaal van Roeselare van toen. De pijpenstort is dus niet gevonden in de context van een pijpen- of pottenbakkersoven.

Onderzoek van het pijpenmateriaal

De studie van deze 19e-eeuwse archeologica leverde geen spectaculaire gegevens op. Toch is het belangrijk om bij dergelijke vondstcomplexen de verschillende gevonden pijpenmerken te registreren. Zo kunnen we ons uiteindelijk een beeld vormen van de economische relaties, die ontstonden tussen pijpenmakers en het afzetgebied in de 17e tot de 19e eeuw van lokale handelaars in rookattributen. In de verzameling Flipts steken een niet gering aantal pijpfragmenten met naamstempel "Muylle á Roulers", die een rijke versieringsvorm vertonen, verwant met die van Nederlandse pijpenmakers als Goedewaagen (bijv. pijpenkoppen in de vorm van een eikel en de steel in de vorm van een takje, ES gekroond bij Goedewaagen) en van Arie van der Kleyn (1865-1889), zelfstandig werkman in Gouda. Fragmenten van onversierde Muylle-pijpen komen echter veelvuldig voor in Roeselaarse bodem en zijn ook sporadisch gevonden o.m. in Gent en Deinze. Ook fragmenten met naamstempels van andere pijpenmakers uit de verzameling Flipts kunnen we hier registreren:

- Prince van Gouda (op 2 stelen)
- De Bevere Kortrijk (op 6 stelen)
- Terre de France (op 1 steel) vermoedelijk ook van De Bevere Kortrijk
- Gambier-Paris (op 1 steel)

In de verzameling Flipts steken ook 33 pijpenkoppen met het merk TD. Dit merk werd gezet door drie Roeselaarse pijpenmakers: Jean en Josse Masselis en Pierre Muylle (Roulers, 12 maart 1819).

Ook in Poperinge werd dit merk gezet door Chretien Pierre Guyson (o Haringe ca. 1754 + Poperinge 7 maart 1832). Hij huwde met Maria Jacoba Ooghe (o Beveren ca. 1755 + Poperinge 11 maart 1816). Ook in Vlamertinge werd het merk TD gezet door Arnold Ooghe.

Vermoedelijk zijn de 33 pijpenkoppen met merk TD uit de verzameling Flipts toch van de hand van pijpenmaker Pieter Muylle (o Roeselare 5 maart 1788 + 3 september 1876), gezien de context van vele pijpen met naamstempel "Muylle á Roulers". U merkt het, het toeschrijven van merken aan een bepaalde pijpenmaker is niet zo voor de hand liggend.

TD-pijpen werden vooral voor export naar Afrika gemaakt. Diverse fabrikanten in Nederland (o.m. in Gouda), Duitsland en Engeland fabriceerden dit soort. De betekenis van de letters is niet duidelijk.

Bij de studie van dergelijke merken per vindplaats is het dus de uiteindelijke

bedoeling een beeld te krijgen van de diverse makersmerken en hun mogelijke verkoopsbestemming.

De gevonden pijpfragmenten

Het geheel van verzamelde stukken door Luc, Paul en Geert Flipts bestaat uit 656 pijpfragmenten, waarvan we 477 pijpenkoppen telden en 179 steelfragmenten. 433 koppen zijn onberookt, 14 middelmatig berookt en 10 zwaar berookt. De wit- en roodgebakken pijpjes zijn oxiderend gebakken (met ruime aanwezigheid van zuurstof in de oven), de zwartgebakken pijpjes zijn verkregen door toevoegen van zaagmeel of schaafkrullen in de oven (reducerende wijze van bakken).

zwaar berookt	2 %	zwartgebakken	0,7 %
middelmatig berookt	3 %	roodgebakken	1,5 %
niet berookt	95 %	witgebakken	97 %

Datering

De oudste pijpfragmenten dateren uit de 17e eeuw. Het merendeel van de overige stukken plaatsen we in de 19e eeuw, op basis van versieringen met modegevoelige kenmerken uit die periode en ook op basis van archiefgegevens over pijpenmakers uit Roeselare.

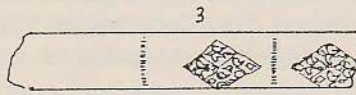
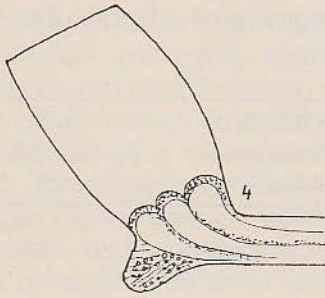
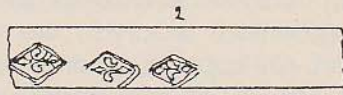
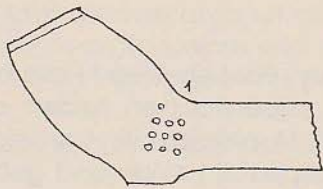
Besluit

Het onderzoek heeft nieuwe gegevens opgeleverd wat betreft versierde Muylle-pijpen, die eerder zeldzaam lijken t.o.v. de talrijke onversierde Muylle-pijpen, die wij bij bouw- en veldprospecties aantreffen. Een groot deel van de verzameling Flipts is afkomstig van een of meerdere ateliers van de pijpenmakers Muylle. Een zeer groot percentage van onberookte pijpen in het vondstcomplex en de aanwezigheid van 19 oventesten of kleirollen om de langere pijpen op hun plaats te houden in de pijpenpotten doet ons veronderstellen, dat we hier te doen hebben met afval van een pijpenmakersoven, die echter niet gelokaliseerd kon worden.

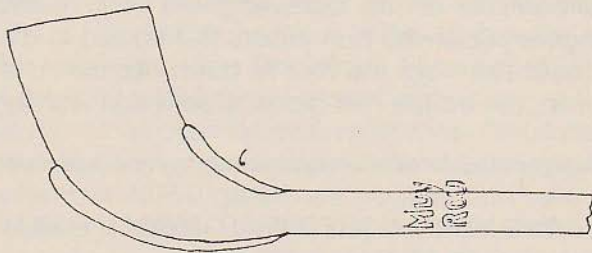
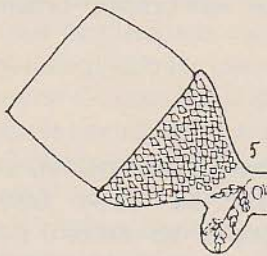
Dank aan de familie Flipts voor het ter beschikking stellen van de verzameling pijpen.

BESCHRIJVING VAN EEN SELECTIE AFGEBEELDE PIJPEN UIT DE VERZAMELING FLIPTS

1. Een vroeg onberookt pijpje, biconisch model met gebotterde filt zonder radering. De filt is de oude benaming voor de ketelopening van de pijp. In oude geschriften wordt de filt ook wel eens filet genoemd. De ketelopening

Muy le
a ROULERS

Muy
Red

JG
96

is gebotterd, waardoor bovenaan een bandje is ontstaan. Het pijpje vertoont een fijne oppervlaktestructuur. De naden zijn zorgvuldig afgewerkt. Op de kop dicht bij de steel is een 10-punt-roos aangebracht. De hiel is vlak gestreken en bevat geen pijpenmakersmerk. Daardoor is een vervaardigingsplaats moeilijk te bepalen. Datering: 17e eeuw (17b ? - tweede kwart van de 17e eeuw).

2. Steelfragment met lelie in ruit, gelijkaardig aan de pijpenvondsten in de opgravingen van de stadshalle op de Grote Markt te Roeselare (21 maart-11 april 1979). Datering: 1635-1655 (17b).

3. Steelfragment met vier lelies in ruit (intagliostempel of ingedrukte stempel) met combinatie lelies-radering. Datering: 1650-1670 (17c).

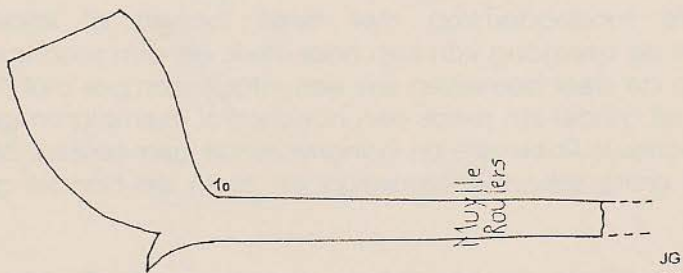
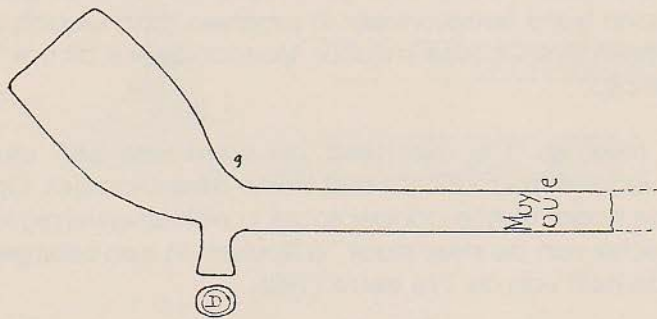
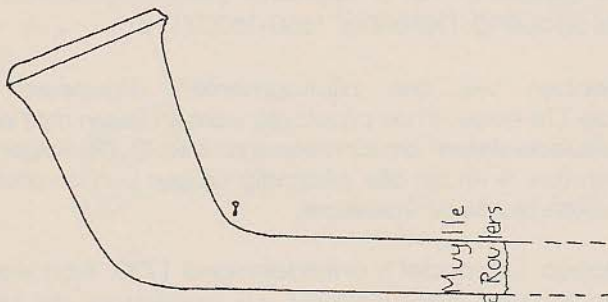
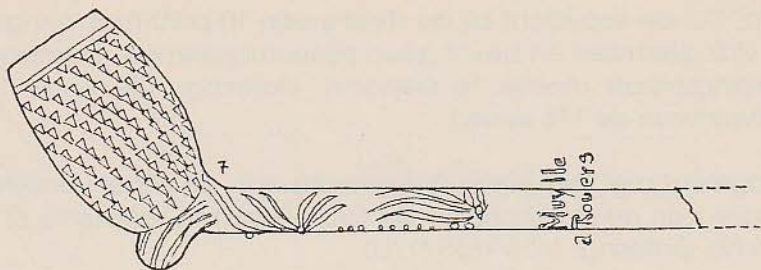
Tot hertoe hebben we drie pijpfragmenten afgebeeld en beschreven uit de 17e eeuw. In de pijpelogie worden stelen met lelies in ruit als "geborduurde stelen" omschreven (nrs. 2 en 3). De volgende getekende pijpen (nrs. 4-10) zijn alle afkomstig uit een van de ateliers van de pijpenmakers Muylle uit Roeselare.

4. Onberookte schelppijp. Dit model is ontstaan rond 1730. Aan weerszijden van de kop zijn drie lobben aangebracht en onderaan de kop in de overgang van kop naar steel is een gestreepte lob of knor gevormd als hiel. Dit soort pijpen werd oorspronkelijk in plaatsen rond Gouda gemaakt. Later kwamen meerdere Goudse imitaties. Vermoedelijk is dit ook het geval met deze Muylle-pijp.

5. Onberookte reliëfpijp. De kop heeft de vorm van een eikel en de afgeronde hiel vertoont takmotiefjes met kleine eikenblaadjes. Op de steel is links in reliëf de naam Muylle aangebracht in een langwerpige kader met parelranden. Rechts van de steel staat "à Roulers" in een soortgelijk kader. Datering: tweede helft van de 19e eeuw (19B).

6. Onberookte rondbodemkop met twee lobben of knorren, die meedraaien in de overgang van kop naar steel, als een soort kam op de ketelnaad. Op de steel bemerken we een intagliostempel met "Muylle à Roulers". Van dit model zijn reeds een honderdtal exemplaren gevonden bij veldprospecties in Roeselare en aangrenzende gemeenten. Blijkbaar is dit model op grote schaal vervaardigd en zo in de handel gebracht. Datering: 19B.

7. Onberookte reliëfpijp. De kop lijkt op een sparappel. Op de steel zijn andere florale motieven uitgetekend, gelijkend op sparrennaalden. Op de steel alweer een intagliostempel "Muylle à Roulers". Datering: 19B.

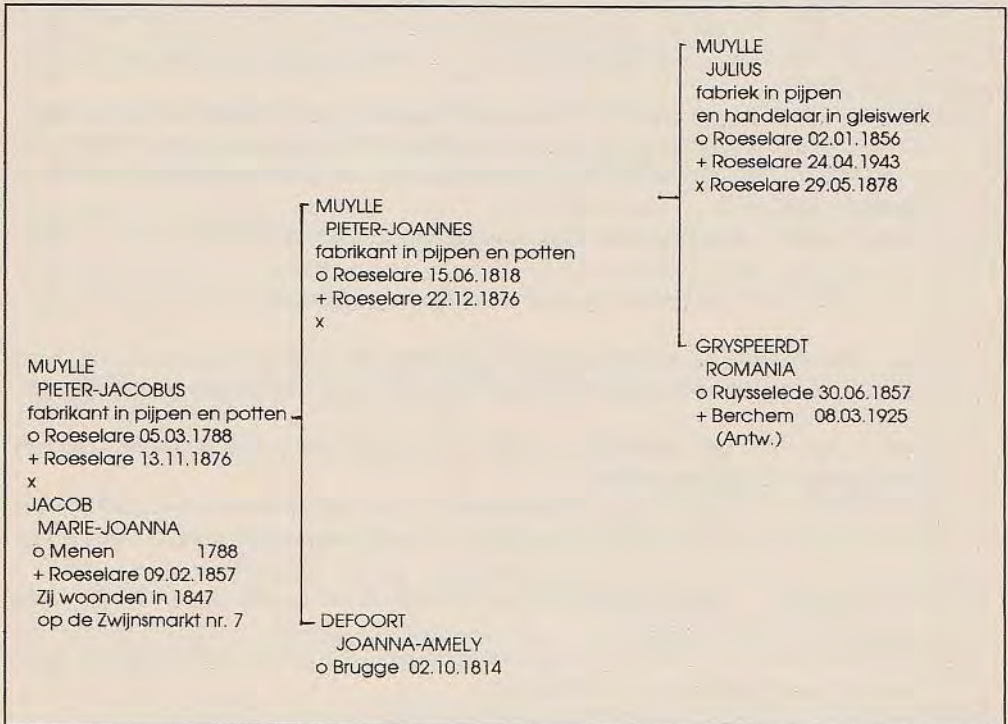
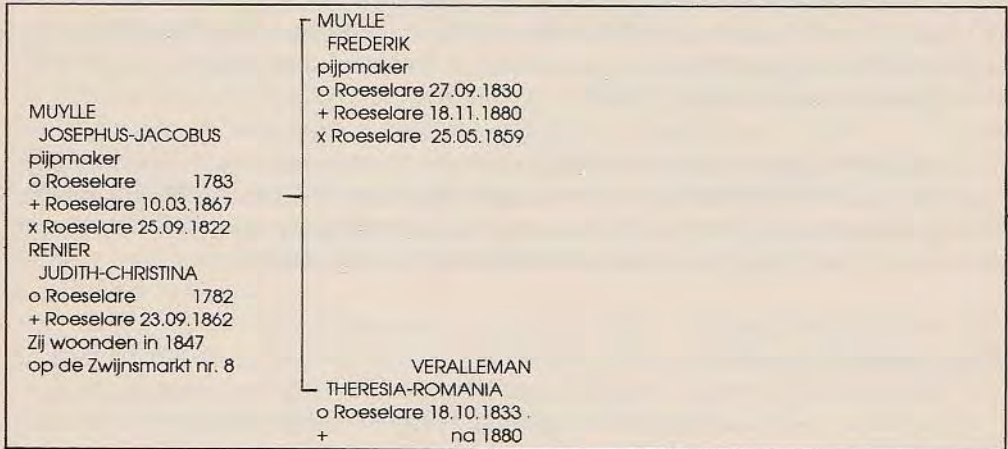

JG
96

DRIE GENERATIES PIJPENMAKERS MUYLLE IN DE 19E EEUW

(voorlopige stand van het onderzoek)

Noot: Josephus Jacobus Muylle en Pieter Jacobus Muylle waren broers en kinderen van Josephus Muylle en Josepha Vanmcerkerke.

8. Onberookte hoornvormige pijp met intagliostempel op de steel: "Muyllē à Roulers". Bovenaan de kop zit een verbrede rand, die schuin afgesneden is. Datering: 19B. Dergelijke modellen komen ook voor in de catalogus van De Bevere, Kortrijk.

9. Onversierde, onberookte, ovoïde pijp, geglaasd en op de steel: "Muyllē à Roulers", met onderaan het hielmerk D in dubbele ring. Dergelijke D-merken zijn ook te vinden bij Scoufflaire: D, omringd met stippen, en ook bij De Bevere, Kortrijk. Datering: 19B.

10. Bruin-geel gelakt pijpje met hiel in de vorm van een spoor. Op de steel: "Muyllē à Roulers", eveneens met intagliostempel. Datering: 19B. Soortgelijke pijpen met een spoor als hiel en met een steellengte van 13,5 cm zijn te vinden in de catalogus van pijpenmaker De Bevere, Kortrijk.

BIBLIOGRAFIE

- DUCO, D.H., 1987. *De Nederlandse kleipijp*. Handboek voor dateren en determineren. Leiden.
- DUCO, D.H., 1981. *De kleipijp in de zeventiende eeuwse Nederlanden*. BAR. International Series 106, V. Europe 2. Uitg. Peter Davey, Oxford.
- GODERIS, J. 1982. *Pijpen uit de Roeselaarse stadshalle*, in Rollariensia XIV. Jaarboek van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Roeselare en Ommeland. pp. 61-82.
- GODERIS, J., 1989. *Harmmuziek van David in Roeselare naar David in Zonnebeke*, in: 1. Rollarius jg. XV 1986, nr. 5, pp. 93-101; 2. Roeselare onder de grond 1989, pp. 129-132.; 3. PKN IX, 35, pp. 62-64; 4. Zonneheem van de Zonnebeekse heemvrienden. 16de jg. 1987, nr. 3.
- SMIESING, P., 1991. *Nog iets over Utrechtse pijpenmakers*, in PKN XIV, 53, pp. 302 - 312.
- STAM, R., 1991. *Een 19e-eeuwse stort in Höhr-Grenzhausen*, in PKN XIV, 54, pp. 339-344.
- TILLIE, W., 1983. *Potten- en pijpenbakkers in Poperinge (16e-20ste eeuw)*, in: "Aan de schreve". Driemaandelijks Heemkundig Tijdschrift voor Poperinge en omstreken. 13e jg. nr. 1.
- TYMSTRA, F. & VAN DER MEULEN, J. 1988. *De kleipijp als bodemvondst*. Uitgave PKN (Pijpelogische Kring Nederland).
- VANDENHOUTTE, J., 1976. *Pijpen*, in: Bijdrage tot de Geschiedenis der stad Deinze en het land van Leie en Schelde XLIII. Kunst- en Oudheidkundige Kring - Deinze pp. 183-211.
- VAN DER MEULEN, J., *Pijpenmakers en hun merken in de eerste helft van de 19de eeuw*, in PKN VIII, 30, pp.45-46.
- VAN DER MOLEN, R. S., 1996. *Een negentiende-eeuwse stortplaats langs de nieuwe Schipsloot*, in PKN XVIII, 71. pp. 762-766.
- VAN DE WALLE, R., 1980. *Pijpen*, in: Stadsarcheologie jg. 4, nr. 1. pp.24-36.